

PASPOORTARCHIEF IN NEDERLAND DOOR OMSTANDIG- HEDEN

Indische mensen zeggen het wel eens bij wijze van grap; ik ben I.N.D.O, In Nederland Door Omstandigheden. Maar wat waren die omstandigheden eigenlijk?

door **Hélène Oppatja**

Dolf Oppatja met vijf van zijn negen kinderen. Het jongetje rechts is Fred, de vader van de auteur.

Het begon allemaal in 1602 met de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), de multinational die een melkkoe maakte van het land dat tegenwoordig Indonesië heet. En het eindigde in 1949 toen het Koninkrijk der Nederlanden ten langen leste de Republiek Indonesië erkende. In de tussenliggende periode van bijna 350 jaar was een ingewikkeld systeem ontworpen om de kolonie onder controle te brengen en te houden, gebaseerd op een strikte, koloniale hiërarchie waar de Europeanen de dienst uitmaakten en de rest voor hen werkte. De indeling naar etniciteit was racistisch, maar ook onvoorstelbaar effectief. Zeker als je bedenkt dat er in de 19de eeuw zestig miljoen oorspronkelijke bewoners

onder de duim werden gehouden door slechts 40.000 Europeanen. Met tussen hen in een comfortabele buffer van 200.000 Indische Nederlanders. Kinderen van gemengde Europees-Aziatische afkomst hadden, afhankelijk van de omstandigheden, meer of minder rechten en privileges. Rechtsgelijkheid was er niet, en altijd was er de *fear of falling*. Een angst die zelfs nu nog zijn sporen nalaat. De oorzaak voor de zoektocht naar de eigen identiteit, die veel Indo's tot op de dag van vandaag bezighoudt, ligt diep in ons koloniale verleden. Dat kun je aan iedere Indische familiegeschiedenis zien.

Hoe witter, hoe beter

De koloniale maatschappij stelde Europeanen bovenaan, gevolgd door Chinezen en andere 'vreemde oosterlingen'. De inheemse bevolking (volgens de wet: 'Inlanders') was letterlijk het kind van de rekening. Anders gezegd: inlanders mochten wel een spoorlijn aanleggen dwars door Java, maar ze mochten niet in de trein zitten. Deze indeling was gebaseerd op een wet uit 1892, die juridisch onderscheid maakte tussen Europeanen, aan Europeaan gelijkgestelden, vreemde oosterlingen (zoals Chinezen en Arabieren) en inlanders. Sommige inlanders en vreemde oosterlingen konden de status 'aan Europeaan gelijkgesteld' bereiken als zij voldeden aan specifieke voorwaarden, maar die status kon hen ook weer worden afgenomen. Daar bovenop waren er aanvullende regels, die tot extra verwarring en onzekerheid leidden. Bijvoorbeeld: door te trouwen met een Europese man, kon een inheemse vrouw een 'hogere' status te bereiken. Zij kreeg dan via haar echtgenoot de Nederlandse nationaliteit, met alle voordelen van dien. Voor een Europese man werd het gezien als een 'verlaging' om met een inheemse vrouw te trouwen, waardoor zijn juridische status juist verslechterde. De rode draad die al deze complexe en voortdurend veranderende regels verbond, was echter steeds hetzelfde; hoe witter je was, hoe beter je het had.

Vluchten voor de revolutie

Dat veranderde allemaal radicaal tijdens de Japanse bezetting. Tussen 1942-1945 was het juist zaak om de Aziatische afkomst te benadrukken om uit het kamp te blijven. De bezetter introduceerde de slogan 'Azië voor de Aziaten', om hiermee de inheemse bevolking aan zijn kant te krijgen. Dat nam overigens niet weg dat door toedoen van de Japanners miljoenen Indonesiërs door dwangarbeid en honger omkwamen. Na de oorlog was de getergde inheemse bevolking strijdbaarder dan ooit. Slechts twee dagen na de capitulatie van Japan werd op 17 augustus 1945 de onafhankelijkheid uitgeroepen. Een jarenlange periode vol chaos en geweld volgde. Op 27 december 1949 accepteerde Nederland het onvermijdelijke, en erkende de republiek Indonesië. Niet alleen Nederlanders moesten weg, ook de grote groep Indo-Europeanen (Indo's) had in de nieuwe republiek geen toekomst. Tussen 1950 en 1959 vroegen 150.000 mensen een paspoort aan om het land te kunnen verlaten. Hun aanvragen zijn bewaard gebleven in het Indisch Oud-Paspoortarchief dat beheerd wordt door het CBG | centrum voor familiegeschiedenis.

Om een paspoort te krijgen moest je Europese, liefst Nederlandse roots hebben en dat moest je ook aantonen. Vandaar dat op de aanvragen gegevens staan over meerdere generaties voorouders. Je kunt daar precies aan aflezen hoe families de Nederlandse nationaliteit verkregen; op grond van welke wet en door welk huwelijk. Vaker nog, door de erkenning van welk kind, verwekt door een Europese man bij een inlandse vrouw. Op de paspoortaanvragen wordt zij, de *njai* die in de archieven zo vaak onzichtbaar is, bij naam genoemd. Alleen daardoor komen we te weten dat zij heeft bestaan. Omdat ze de moeder was van een half Europees kind.

Familiageschiedenis

Via Belgrado, Bandaneira en Soerabaja kwamen de Oppatja’s terecht in Alphen aan den Rijn. Dat wij een Nederlandse familie werden, is te danken aan dezelfde wetgeving die de ongelijkheid in de koloniale samenleving mogelijk maakte. Het bewijs hiervoor vind ik in een brief die een neef van mijn opa op 27 maart 1962 kreeg van het gouvernement van Nieuw-Guinea.

Inzake de afstamming van de leden der familie Oppatja zij tenslotte nog meegedeeld, dat bij het Departement van Buitenlandse Zaken (voorlopers van het stamboek van het voormalige KNIL) is ingeschreven Johan Oepatja, geboren in 1779 te Belgrado, die op 19 maart bij het werfdepot Amboina werd geëngageerd bij het leger in Oost-Indië. Ondanks het geringe verschil in schrijfwijze (...) is het naar de mening van de Minister van Buitenlandse Zaken voldoende aannemelijk dat Johan Oepatja de stamvader van de familie Oppatja is (...) dat Uw grootvader Nederlander was ex artikel 5 (oud) van het Burgerlijk Wetboek juncto de Overgangsbepaling van de Wet van 12 december 1892 en dat Uw vader en U het Nederlandschap bij geboorte verkregen hebben op grond van diezelfde Wet.

Dat Johan Oepatja als militair in het Indisch Leger (voorloper van het KNIL) ergens in de 19de eeuw Nederlander werd, maakte dat mijn overgrootvader Petrus Oppatja die nationaliteit ook kreeg en weer doorgaf aan zijn zoon. Een ambtenaar van het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft dat in 1953 allemaal uitgezocht en genoteerd op de paspoortaanvraag van mijn opa. En zo belandde opa Dolf Oppatja, Aziatische nakomeling van een Servische militair, in 1954 met een Nederlands paspoort op een flatje in Alphen aan den Rijn.

Erwtensoep met sambal

Nederland werd tegen wil en dank het nieuwe thuis voor 350.000 mensen. De meesten waren Indische Nederlanders, oftewel Indo’s. In Nederland door omstandigheden. Zo goed en zo kwaad als het ging, probeerden zij een stukje van hun oude identiteit uit het moederland te integreren in hun nieuwe leven. Met het verstrijken der jaren gebeurde dat steeds vaker in gezinnen waar één van beide ouders én de kinderen waren geboren in Nederland. Mijn vader heeft het als tienerjongen moeten doorstaan; het verlies van zijn moederland en het totale onbegrip in zijn nieuwe vaderland. Pas nu, zoveel jaren later, begrijp ik dat hij nooit helemaal is losgekomen van het idee dat je er alleen bij mag horen als je doet alsof je bent geworteld in de Hollandse polder. Als je zo hard je best doet om niet uit de toon te vallen dat je niet meer durft te denken aan je kindertijd in Indië. Alsof je leven pas begon toen je van de boot kwam.

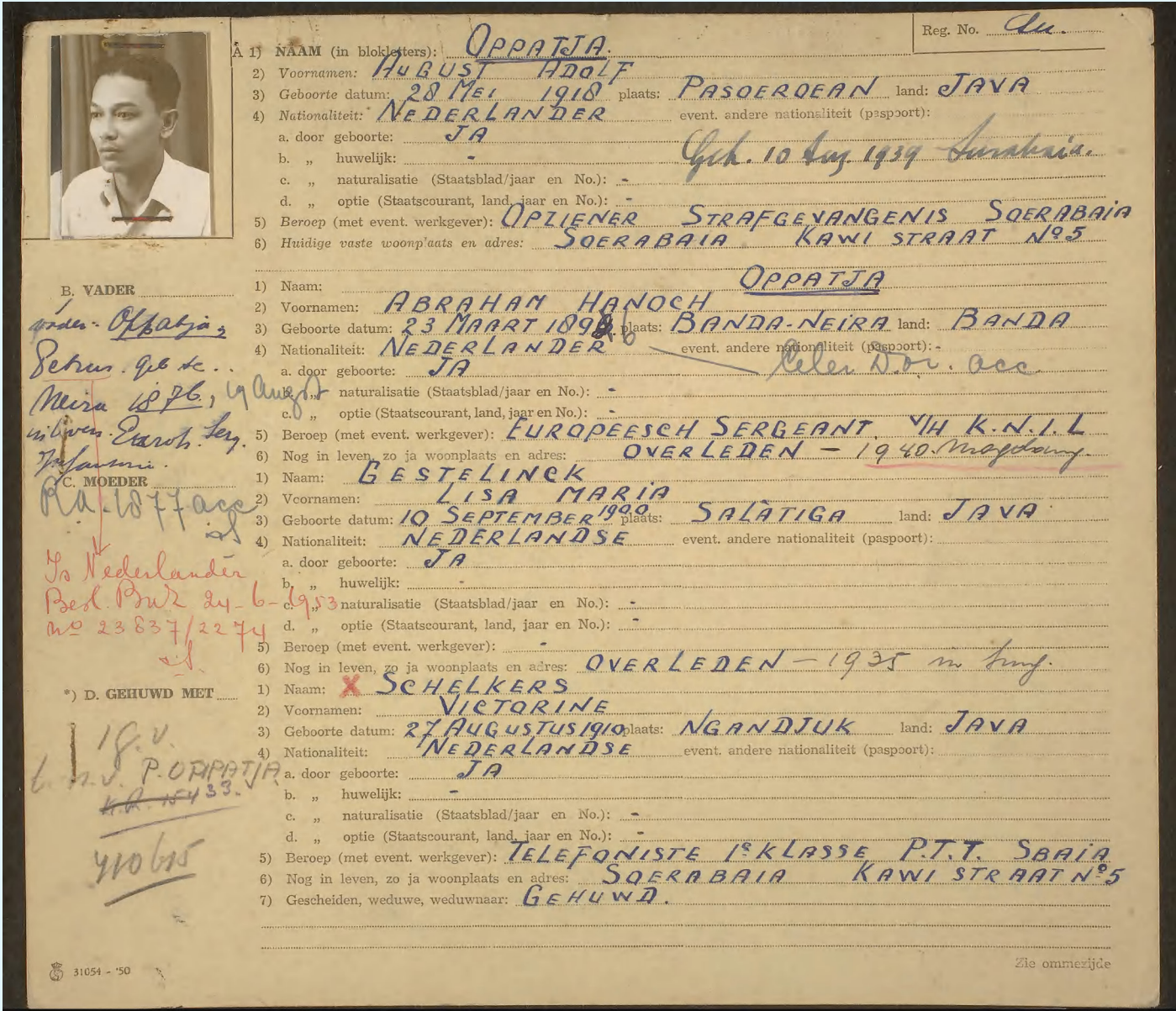
Zelfgemaakt kastje voor rijst en aardappelen.

Het gevoel ‘anders’ te zijn, verdween nooit helemaal. Ook niet in ons gezin, met een vader uit Soerabaja en een moeder uit Rotterdam. Zo hadden wij een strikt regime van ‘de ene dag aardappelen en de andere dag rijst’. Mijn ouders maakten zelfs een speciaal kastje om deze twee hoofdingrediënten van de maaltijd te kunnen bewaren. Misschien heeft de opkomst van pasta en couscous eraan bijgedragen dat we dat regime uiteindelijk loslieten omdat er aan de eettafel een nieuw soort *common ground* was ontstaan. Als ik kijk naar de paspoortaanvraag van mijn vader, zie ik zijn levensverhaal voor me. Dan denk ik aan hem zoals hij was tot op het laatst. Smikkelend van zijn lievelingskostje; verse erwtensoep met sambal met daarnaast een bordje witte rijst. Voor altijd tussen twee werelden.

Een kwestie van kiezen?

We leven in een tijd dat de (terechte) aandacht voor het koloniale verleden opnieuw het zoeklicht zet op onze

Als ik kijk naar de paspoortaanvraag van mijn vader, zie ik zijn levensverhaal voor me’

Paspoortaanvraag van Dolf. Aanvragers vulden deze zelf in. De aantekeningen in de kantlijn zijn toegevoegd door ambtenaren.

voorouders; stonden zij aan de goede of aan de foute kant? Omarmden zij hun culturele identiteit wel met voldoende zelfbewustzijn? Indische mensen in Nederland moeten die vraag niet beantwoorden met een gevoel van schaamte voor de

assimilatiebereidheid van hun ouders en grootouders. Zij moeten naar de geschiedenis kijken met empathie en inlevingsvermogen. Want zij zouden als geen ander moeten weten dat de zelfgekozen identiteit een luxe is. Een luxe die de generatie voor hen zich niet kon veroorloven. Kijken naar ons koloniale verleden als een overzichtelijke tegenstelling tussen goed en fout, maakt dat de kinderen van twee werelden opnieuw tussen de wal en het schip vallen. Dat zou geen recht doen aan hun unieke plek in de geschiedenis.

Een kwestie van kiezen verwijst naar het boek van Ponoke Princen uit 1995. Princen werd na de Tweede Wereldoorlog als militair naar Nederlands-Indië uitgezonden. Tijdens de onafhankelijkheidsoorlog koos hij de kant van de Indonesische nationalisten. ★

‘Zij zouden als geen ander moeten weten dat de zelfgekozen identiteit een luxe is. Een luxe die de generatie voor hen zich niet kon veroorloven’